

güç oluyor. «Türkologya» demekle acaba türkçeye ayrı bir yermi verilmek istenmişti? Fakat bu tabir kitabın bahsettiği şeylerin sınırını aşmaktadır. «Filologya» tabiri ile bile eserin sınırları içine girilmiş sayılamazdı. Bu hali ile kitap güzel bir «linguistike giriş» olabilir. Esasen Altay dilleri üzerinde çalışmalar henüz filologyaya uzanmış sayılamaz. Ancak bu bakımdan da zengin rusça bibliografyasında dahi önemli sayılabilecek eksikler vardır. Bazı klâsikleşmiş Batı incelemeleri de eserde yer almamıştır. Hele Türkiye yayınlarına pek eksikliğine yer verilmiştir. Bunlar arasında metin, tıpkı basım ve sözlük gibi faydalı olduklarında su götürmeyenler de vardır.

Eser bir az acele bastırılmış intibasını vermektedir. Almanca olmayan bibliografyada bazı diziliş yanlışları vardır. Hükümlerin verilmesinde de bir acele hava sezilmektedir. Böyle bir kitapta klâsikleşmiş hükümlerin yer alması gerekirdi. Halbuki henüz tartışma konusu hususlarda hükme varılmak suretiyle yanlış inançlar aşıl原因abilecek durumdadır.

Bütün bunlara rağmen, şartlar ve imkânlar düşünülecek olursa, J. Benzig'in ne büyük bir işin altından kalktığı daha iyi anlaşılır. Eser altaistik alanında çalışanların ellerinden düşüremeyecekleri bir yardımcı olarak büyük bir ihtiyacı karşılamıştır. Genç bilgenden meslektaşları için daha nice faydalı eserler beklerken doldurduğu büyük boşluktan dolayı kendisine ve basım imkânlarını sağlamış olan O. Harrassowitz firmasına teşekkürü borç bilmeliyiz.

Mecdut Mansuroğlu

A. v. GABAIN, *Türkische Turfan-Texte VIII*, Akademie-Verlag, Berlin 1954. 105 s. + 2 metin tıpkı basımı (büyük boy).

Türk dili üzerinde sistemli çalışmalara başlanıldığı zaman harfleri sesleri vermekte elverişli olmayan yazılarda ses ve şekilce en intizamlı söylenen yeni lehçeler örnek tutulmuş ve böylece meselâ bu güne kadar uygurcanın en iyi yayınlanması olan Bang'ın başkanlığındaki *Türkische Turfan-Texte* serisinde Uygur ve Mani harflerinin yetersizliğine rağmen en gelişmiş ses durumu düşünülerek bu bakımdan dört başı mamur metinler meydana getirilmiştir. Ancak Uygur ve Mani yazıları ile yazılmışken çevri yazı ile normalleştirilen bu metinler Türk seslerini verebilmekte daha elverişli olan Gök Türk yazısı ile zaptedilmiş metinlerle karşılaştırıldığı zaman arada epey

farklar çıkmakta idi. Bunların başında Gök türkçe devresinde *ı* sesine kalın söz gruplarında dahi az rastlanılması anılmalıdır. Bunun tabii bir neticesi olarak Uygur devresinde de bize işlenmiş olarak sunulan metinlerde ünlü (vocalis) uyumunun bu kadar tam olamayacağı hatıra gelmekte idi. Gerçekten meselâ uygurcada *yaruk* 'ışık' veya *taluy* 'deniz' sözlerinin ünlü uyumunun normal gelişmesi ile *yarık* ve *talıy* şekilleri beklenirken, *ı* sesini tanımayan Türk ağızlarında olduğu gibi *goruğ* ve *toluy* olması bu düşünceyi desteklemekte idi. Yazıdan şu ana kadar kesin olarak çıkaramadığımız bir cihet de eski türkçe için birinci hece dışında *o* ve *ö* ünlülerinin bulunup bulunmaması idi. *p*- için de aynı şey söylenebilirdi.

Türkçede umumî olmayan, daha doğru bir deyimle, yazı dili olmuş ağızlarda tesbit edilemeyen bu gibi olaylar acaba eski yazılı metinlerde de yokmu idi? Türklerin kullandıkları belli başlı yazılar arasında Arap alfabesi de bu hususu bize anlatamamaktadır. Böylelikle Uygur, Mani ve Arap yazıları ile de beslenen bu alışıklık o kadar kök salmıştır, ki yazının açıkça anlattığı bazı noktalar bile sistem merakı ile yazana yükletilmiştir. En kurtulamadıklarımıza «yazılış hususîliği» adını vermekte idik. Yalnız bütün bunlara rağmen bu dört başı mamur sistem içerisinde rahatımızı kaçıran taraflar birer birer ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların ilk önemli grupunu eski Anadolu türkçesinin transkripsiyon metinleri adı verilen Lâtin, Gothik veya Yunan harfleri ile tesbit edilmiş metinleri temsil ederler. Bunlar vasıtasıyla eski Anadolu türkçesinde birinci hece dışında *o* ve *ö* ünlülerinin bulunduğu şüpheleri belirlemiştir. Bu kadar çok metni yazılış hususîliği bahanesi ile reddetmek kabil olamıyordu. Bunun yanında Arap yazısı ile olan metinlerde seçemediğimiz bazı başka ses hususîlikleri de var idiyse de, hepsinin henüz bir bütün olarak ele alınmaması yüzünden eski Anadolu türkçesinin söylenişine dair yeni bir görüş ileri sürülemedi.

A. v. Gabain'in Berlin Akademisi'nde bulunan Brahmi yazısı ile yazılmış eski türkçe metinlerinden işe yarayabilecek 15 tanesini bu ciltte yayınlaması yukarıda anlatılmağa çalışılan hususları kuvvetle desteklemektedir. Brahmi yazısının şimdiye kadar bilinen Türk yazılarının hepsinden daha fonetik oluşu ve yayınlanan metinlerden ilk sekizinin Sanskrit dilinde de tesbit edilmiş bulunmaları sayesinde bazı metinlerin *b*- yerine *p*-, birinci heceden başka hecelerde *o*, *ö* bulundurduğu ve *ı* tanınamaması yüzünden bugünkü Doğu türkçesinde görülen ünlü uyumu sistemi bulundukları meydana çıkmıştır. Gerek türkçe ve gerekse sanskrit için çok dikkatli bir çevri yazı ve alman-

caya çevirme ile notlardan (7—76. s.) sonra çift ünsüzler (geminatio) (77. s.), en çok rastlanan şekillerin (mörphema) yazılışı (77—84. s.) ve sözlükten (85—104. s.) ibaret olan bu mükemmel yayında gerçi işleyen pek tabii olarak deskriptif bir gaye gütmektedir. Ancak yukarıda da anlatılmağa çalışılan sebepler dolayısıyla bu yayın yalnız bahis konusu ettiği metinleri değil, bütün uygurca hatta öncesi metinlerinin okunuşu kadar sonrasında da değişiklik yapacak mahiyette olduğundan Türk fonetiği tarihine yeni ufuklar açacak vasıftadır. Muhakkak olan bir şey varsa, o da çeşitli yer ve zamanlara ait türkçe metinlerin karşılaştırılmasından Türk seslerinin gelişmesi bakımından bugüne kadar bilmediğimiz bir çok şeylerin elde edileceğidir. Gerçekten nazari olarak da düşünülürse, eski türkçe ile yenisi arasında bu derece bir uygunluk, bilhassa yeni türkçede düzeni bozan ağızlar karşısında, pek de akla yakın olmasa gerektir.

Hatıra bu belirişlerin eski türkçe içerisinde bir lehçe hususiliği olması ihtimali gelebilir. Fakat bu takdirde dahi bahsi geçen lehçe hususiliklerinin yalnız bu metinlerle tesbit edildiği kabul edilemez. Görülüyor, ki çözülmesi güç bir mesele karşındayız. Bütün bu cins metin yayınlarını bir bütün olarak ele alarak yayıncıların farklı teknik ve yorumları bir birlik halinde eritildikten sonradır, ki işin çözümü için ilk adım atılmış sayılabilir. Bu arada hatıra gelen bazı başka hususlardan söz açılmasına müsaade olunsun: Böyle bir çalışma türkçede kapalı e meselesinin de aydınlanmasına yarayabilir. Bundan başka acaba türkçedeki uzun ünlülerin ele geçirilebilmesine de yardımcı olamaz mı? Bilindiği üzere Türkler Brahmi yazısını Toharlar ve Saklardan almışlardır. Ancak toharca ve sakçada gösterilen uzunlukların ünlü uzunluğunumu yoksa açık veya kapalı oluş gibi bir durumu bildirdikleri henüz anlaşlamamıştır. Eldeki bu gibi metinlerin karşılaştırılması belki böyle karışık meselelerin çözülmesine de yarayabilir.

Bize, çetin de olsa, gerçeğe daha yakın olduğuna şüphe olmayan bir yolu gösterdiği için eserin değerli işleyicisine Türk dil bilgisine vesile olduğu ilerileme dolayısıyla ne kadar teşekkür etsek, azdır.

Mecdut Mansuroğlu